

Glava VII

NA SREMSKOM FRONTU

U popodnevnim časovima 20. oktobra 1944. po uništenju neprijateljske grupacije pod Avalom, 5. brigada je nastavila nastupanje u četnim i bataljonskim kolonama, pravcem³⁸⁹ Ljuta strana — s. Nenadovac — s. Mejjak — s. Guncati, gdje je zanoćila. Usput je zarobljen veći broj Nijemaca, koji su se poslije poraza pod Avalom razbjegli. U hvatanju i razoružanju Nijemaca učestvovali su i seljaci iz ovih sela.

Naveče 20. oktobra 1944, u selu Guncati, priređeno je veliko narodno veselje povodom oslobođenja Beograda i ovog dijela Srbije. Kako smo već tada u brigadi imali veći broj boraca iz Srbije, ovog puta, pored našeg kožaračkog kola i pjesme, borci su igrali i tradicionalno srpsko narodno kolo uz poznatu pjesmu:

Igrale se delije
Nasred zemlje Srbije
Šitno kolo do kola
Ćulo se do Stambola.

Sutradan, 21. oktobra 1944, 5. brigada je nastavila pokret pravcem s. Guncati — s. Vranić — Draževac — Jasenak — Obrenovac — Umka, odakle je predveče 22. oktobra prešla u Srem. Za razliku od ostalih do tada savla-

³⁸⁹ Zbornik, t. I, knj. 14, dok. 63 — Zapovjest štaba 12. korpusa od 20. 10. 1944. štabovima divizija za postavljanje na prostori ju Obrenovac — Skela — Stubline;

Zbornik, t. I, knj. 14, dok. 162 — Izvod iz operacijskog izvještaja štaba 11. divizije za oktobar 1944.

Peta brigada prelazi Savu kod Umke, 22. oktobra 1944.

danih reka, koje smo prelazili gazom Savu smo savladali brodovima, skelama, i čamcima.

Po prelasku u Srem, sve jedinice su nastavile pokret pravcem s. Jakovo — s. Surčin — s. Dobanovci — s. Ugri-
novci — s. Simanovci — s. Mihaljevci — s. Prhovo gde su
izbile predveče 23. oktobra 1944. Kroz sva ova sela narod
Srema nas je oduševljeno dočekivao. Kolone subilezašipane
cvijećem, a topovi i ostala oruđa okićeni peškirimima.³¹¹

Poslije dvodnevnog odmora u s. Prhovo, 5. brigada je
nastavila pokret predveče 25. oktobra ka Sremskoj Mit-
rovici, pravcem s. Pećinci — s. Sibač — s. Buđanovci —
s. Nikinci — s. Hrtkovci — s. Jarak — s. Sašinci, gdje je
stigla u popodnevним časovima 27. oktobra 1944. Na ovoj
etapi pokreta, jedinice su prevožene zaprežnim kolima,

⁸⁸⁰ Zbornik, t. I, knj. 14, dok. 63 — Zapovjest štaba 12. kor-
pusa od 20. 10. 1944. štabovima divizija za postavljanje na prosto-
riju Obrenovac — Skela — Stubline;

Zbornik, t. I, knj. 14, dok. 162 — Izvod iz operacijskog izvje-
štaja štaba 11. divizije za oktobar 1944.

Dnevnik Lj. B.

koja su za tu priliku mobilisali narodnooslobodilački odbori, kako bi se jedinice brže kretale. Noću 27/28. oktobra 1944, prema naređenju-štaba 12. korpusa.³⁹¹ 11. divizija je napala Sremsku Mitrovicu. 5. brigada je dobila zadatak da napadne grad sa sjeverne strane. Međutim, prije otpočinjanja napada ni Štab divizije ni štab korpusa nisu raspolagali podacima da je neprijatelj jakim snagama posjeo unapred pripremljene položaje ispred Sremske Mitrovice. To je bio kontinuelan front koji se protezao od r. Save, kanalom ispred Sremske Mitrovice, s. V. Radinci i dalje ka Fruškoj gori.³⁹² Korpusnom zapovješću bilo je predviđeno da napad otpočne 27. oktobra, u 21.00 čas, međutim, kako je naređenje u 11. diviziji primljeno kasno³⁹³, napad je otpočeo 28. oktobra u 04.00 časa. Uslijed nepoznavanja jačine i rasporeda neprijatelja 5. brigada je naišla na žestok otpor izvan grada, na kanalu. Iz istih razloga ni artiljerijska priprema nije dala nikakve rezultate. Poslije tročasovne žestoke borbe na kanalu, 1, 2. i 4. bataljon povukli su se na polazne ooložaje dok 3. bataljon 5. brigade, koji je napadao iz pravca Volerovog salaša niz željezničku prugu Ruma — Sremska Mitrovica, uspio da probije neprijateljsku odbranu, zauzme željezničku stanicu Sremska Mitrovica i prodire u grad. Kako ostale snage 11. divizije nisu postigle značajnije rezultate, uspjeh ovog bataljona ne samo da nije iskorišćen, već se i on sam našao u izuzetno teškoj situaciji. Bataljon je, mada odsječen od ostalih snaga, vodio žestoke osmočasovne borbe u gradu i tek u popodnevnim satima izvršio proboj na sjever ka Fruškoj gori. U sastav brigade stigao je tek 30. oktobra 1944. Zahvaljujući snalažljivosti štaba³⁹⁴, bataljon se iz

³⁹¹ Zbornik, t. I, knj. 8, dok. 225 — Zapovjest štaba 12. korpusa od 27. 10. 1944. štabovima divizija za ovladavanje linijom Ilok — Sid — Rača.

³⁹² Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 8 — Izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade od 1. 11. 1944. štabu 11. divizije o borbama za oslobođenje Sremske Mitrovice.

³⁹³ Zbornik, t. I, knj. 8, dok. 229 — Izvještaj štaba 11. divizije od 27. 10. 1944. štabu 12. korpusa o pripremama za napad na Sremsku Mitrovicu.

³⁹⁴ Tada je komandant 3. bataljona 5. brigade bio poručnik Dušan Kostadinović, politički komesar Rajko Toroman, a zamjenik političkog komesara bataljona Miloš Storebra.

ove situacije izvukao bez težih gubitaka, dok je neprijatelju nanio veće gubitke i došao do znatnog plijena, koji nije mogao evakuisati.

Naredne noći, 28/29. oktobra, 5. brigada bez 3. bataljona ponovila je napad na istom pravcu uz kraću artiljerijsku pripremu. I ovog puta brigada je prodrla u grad do željezničke stanice, ali pošto ostale jedinice 11. divizije nisu postigle uspjeh, neprijatelj je uspio protivnapadom u jutarnjim časovima 29. oktobra da odbaci 5. brigadu na polazne položaje. Gubici brigade bili su 16. poginulih, 15 nestalih i 30 ranjenih. Između ostalih, poginuli su Ostoja Balaban Čaruga, Savo Krneta, zamjenik komandira čete, Dušan Budimir, komandir voda, i Branko Zec, komandir voda. Teže je ranjen politički komesar brigade Jovo Mišljenović Pop, koji je dan kasnije umro od zadobijenih rana u bolnici u s. Šašinci.³⁹⁵

Predveče 30. oktobra 1944, na položajima ispred Sremske Mitrovice, 5. brigadu su smijenile jedinice 16. vojvođanske divizije³⁹⁶, a ona bila povučena u Rumu na odmor, gdje je istovremeno preuzela i garnizonsku službu.

Na odmoru u Rumi, 5. brigada je ostala do 11. novembra 1944. godine.³⁹⁷ Nakon stalnih tromjesečnih marševa i borbi, bio je to prvi duži odmor brigade. Ovo vrijeme is-

³⁹⁵ Jovo Mišljenović Pop, rođen je 1922, u selu Glavaci, opština Otočac, a odrastao je u okolini Okučana, gdje mu je porodica bila kolonizirana. Naprednom omladinskom pokretu pristupio je još 1939. godine kao bogoslov, sarajevske bogoslovije gdje je primljen u SKOJ. Sredinom 1941. uhapšen je od ustaške policije. Septembra 1942. pobjegao je iz Jasenovačkog logora i došao na Kozaru. Nakon jednomjesečnog oporavka stupio je u 2. bataljon 5. brigade, gdje je ubrzo primljen u KPJ i postavljen na dužnost političkog komesara čete. Od septembra 1943. do oktobra 1944. bio je politički komesar 4. bataljona, a 20. oktobra, poslije pogibije Mahmuta Ibrahimpašića, postavljen je na dužnost političkog komesara 5. brigade. U redovima 5. brigade bio je cijenjen kao neobično hrabar i plemenit drug.

Zbornik, t. I, knj. 8, dok. 253 — Naređenje štaba 11. divizije od 31. 10. 1944. štabovima brigada za pokret i razmještaj jedinica radi odmora i sređivanja;

Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 8 — Izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade štabu 11. divizije o borbama za oslobođenje Sremske Mitrovice,

³⁹⁷ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 49 — Naređenje štaba 11. divizije od 10. 11. 1944. štabovima brigada za marš i smjenu 16. divizije.

Komandant 11. divizije Miloš Siljegović (peti slijeva) sa grupom starješinita 5. brigade u Rumi 7. novembra 1944.

korišćeno je za popunu upražnjenih komandnih dužnosti, do kojih je došlo zbog gubitaka i premještaja. Dotadašnji komandant brigade major Dušan Egić, postavljen na novu dužnost, a za vršioća dužnosti komandanta 5. brigade određen je Mirko Šiljak. Za političkog komesara brigade postavljen je Drago Stefanović, a namjesto premještenog Miloša Pajkovića, na dužnost zamjenika političkog komesara brigade postavljen je Mirko Vranić. Po štabovima bataljona i komandama četa takođe su popunjena upražnjena rukovodeća mjesta.

Tih dana održan je sastanak sa cjelokupnim komandnim kadrom brigade, zaključno sa komandama četa. Sastanku je prisustvovao i komandant divizije pukovnik Miloš Siljegović. Pored detaljne analize stanja u brigadi, glavno pitanje, koje je razmatrano na ovom skupu, bilo je: prelazak na frontalni način ratovanja u ravnici i svi problemi koji iz toga proističu za rukovodioce i jedinice. Sadejstvo sa avijacijom i artiljerijom, održavanje čvrstih veza sa

susjednim jedinicama, izviđanje, savladavanje minskih polja, ukopavanje, privikavanje boraca i rukovodilaca na izvođenje borbenih dejstava i danju i si.

Povodom 27-godišnjice oktobarske socijalističke revolucije, 7. novembra 1944, izvršena je smotra brigade, poslije čega je na trgu u Rumi izveden prigodan program za borce i građane. Na mitingu je govorio politički komesar 11. divizije i jedan sovjetski viši oficir.

Po naređenju štaba 12. korpusa,³⁹⁸ 11. divizija na frontu ispred Erdevika smijenila je 16 vojvođansku diviziju. S tim u vezi, 5. brigada je izvršila pokret u noći 11/12. novembra 1944, pravcem Ruma — Vel. Radinci — Mandjelos — Calma — Divoš — Bingula. Ovdje je smijenila 4. brigadu 16. vojvođanske divizije na odsjeku fronta: Matora šuma — k. 130 — Gornje Lice — k. 103 — Konjov mlin (zapadno od s. Bingula). Na ovim položajima brigada je ostala do 17. novembra, kada je smijenjena od 32. brigade i povučena u s. Mandjelos u divizijsku rezervu. Za šest dana provedenih na ovim položajima, brigada nije vodila značajnije borbe, izuzev nekoliko izvedenih demonstrativnih napada i nasilnih izviđanja. Gubici brigade bili su 1 poginuo i 8 ranjenih.³⁹⁹ Istovremeno, ovih dana 11. divizija je izišla iz sastava 12. korpusa i ušla u sastav I. proleterskog korpusa.⁴⁰⁰

U ulozi divizijske rezerve brigada je ostala do 31. novembra 1944.⁴⁰¹ Pri 11. diviziji formiran je dopunski bataljon i smješten u s. Šuljam. Za komandanta bataljona postavljen je Jovo Vranić, a za političkog komesara Miloš Storebra, obojica iz 5. brigade. Ovo je bila nastavna jedinica, u kojoj su svi novomobilisani borci sticali os-

³⁹⁸ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 48 — Naređenje štaba 12. korpusa od 10. 11. 1944. štabu 16. divizije za smjenu i marš do prostorije Krušedol — Marr.đik — Beška — Krčedin.

³⁹⁹ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 64 — Petnaestodnevni operativni izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade od 14. 11. 1944. štabu II. divizije.

⁴⁰⁰ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 86 — Izvještaj štaba 11. divizije od 25. 11. 1944. štabu I. proleterskog korpusa o rasporedu neprijateljskih i svojih snaga.

⁴⁰¹ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 101 — Izvještaj štaba 11. divizije od 1. 12. 1944. štabu I. proleterskog korpusa o dejstvima divizije od 15. do 30. 11. 1944.

novna vojno-politička znanja i potom raspoređivani u ostale jedinice. Iz ovog bataljona, tokom novembra 1944, raspoređeno je u 5. brigadu 630 boraca.

Za vrijeme boravka u selu Mandjelos, borci brigade osjećali su se kao pod Kozarom. Ovo osjećanje, kod starih boraca, bilo je izazvano ljubavlju i pažnjom, kojom su bili okruženi od mještana, a na uži zavičaj podsjećala su ih i zgarišta ovog partizanskog sela, koje je neprijatelj tokom rata nekoliko puta palio.

U to vrijeme u brigadu je stigla i vijest da su u borabama za Travnik koncem oktobra i početkom novembra 1944. poginula tri poznata kozaračka junaka i komandanta Josip Mažar Šoša, prvi komandant 5. brigade, Petar Mečava, komandant 3. bataljona u vrijeme formiranja brigade, i Ranko Sipka, koji je preko godinu dana uspješno komandovao 5. brigadom. Njihova imena usko su vezana za borbeni put 5. brigade i za njene prve pobjede i uspjehe. Sa viješću o njihovoj pogibiji, do boraca je stigla i pjesma koja se u Krajini pjevala tih dana:

**Plaću gore i zelene jele,
Nema Šoše ni Mečave Pere,
Kad je borba na Travniku bila,
Krajina je Sošu izgubila.
Kozara se u crno zavila,
Izgubila tri najbolja sina ...**

Koncem novembra 1944. došlo je do privremene stabilizacije fronta u Sremu, koji se protezao od r. Save do r. Dunava, pravcem s. Martinac — s. Erdevik — s. Ljuba — Ilok.⁴⁰² Na ovom dijelu fronta nalazile su se nepotpune 118. i 264. njemačka divizija, izvjesne njemačke policijske snage i razne ustaško-domobranske i druže kvislinške jedinice.⁴⁰³ Prema ovom neprijatelju držale su front jedinice 1. proleterskog korpusa (1. proleterska, 5. krajiška, 11. krajiška i 21. srpska divizija).

⁴⁰² Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 105 — Izvještaj obavještajnog odjeljenja štaba 1. proleterskog korpusa od 2. 12. 1944.

⁴⁰³ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 105 — Izvještaj obavještajnog odjeljenja štaba 1. proleterskog korpusa od 2. 1944.

Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 46 — Izvještaj obavještajnog centra štaba 11. divizije od 9. 11. 1944. o rasporedu i numeraciji neprijateljskih jedinica.

Stab 1. proleterskog korpusa, 1. decembra 1944, odlučio je⁴⁰⁴ da izvrši proboj neprijateljske odbrambene linije. S tim u vezi, 11. divizija dobila je zadatak da napada na odsjeku fronta: Cerje pustara (k. 134) — Emilijin dvor (k. 94). U okviru divizije, zadatak 5. brigade bio je da izvrši prodor pravcem Stara Bingula — Lice pustara — Kalile i da izbije na komunikaciju Erdevik — Ljuba, na prostoru k. 124 i šume Veliki Bakonj. Pošto ovlada ovim zemljišnim objektima i presiječe komunikaciju Erdevik — Ljuba, glavnim snagama napada Erdevik sa sjeverne i sjeverozapadne strane, a po likvidaciji Erdevika nastupa pravcem Erdevik — Lipik — k. 111 — s. Gibarac.⁴⁰⁵ Kako je 11. divizija bila na težišnom pravcu napada, to su njena, dejstva podržavala dva puka sovjetske artiljerije i artiljerijska brigada 5. krajiške divizije.

Nakon jednočasovne artiljerijske pripreme, 3. decembra 1944. u 10.00 časova otpočeo je napad pješadije. I pored toga što su položaji neprijatelja bili solidno utvrđeni a ispred prednjeg kraja odbrane postavljena minska polja i žičane prepreke, 5. brigada je uspjela već u prvom naletu da se uklini u prednji kraj neprijateljske odbrane.⁴⁰⁶ Međutim, neprijatelj je davao ogorčen otpor, vršeći stalne protivnapade pješadijom i tenkovima. I pored toga, jedinice brigade održale su se na osvojenim položajima. Četvrtog decembra u 12.30 časova brigada uspijeva da slomi otpor neprijatelja i da se kroz nastalu brešu ubaci u njegovu pozadinu. Odmah zatim brigada vrši manevar i napada s. Erdevik, glavni čvor odbrane na ovom dijelu fronta sa zapada. Prodor 5. brigade, a potom izvršeni manevar u bok i pozadinu neprijateljskih snaga, uslovio je pad Erdevika, nakon čega je neprijatelj otpočeo povlačenje i na ostalim dijelovima fronta.

⁴⁰⁴ Zbornik, t I, knj. 10, dok. 99 — Zapovjest štaba 1. proleterskog korpusa od 1. 12. 1944. štabovima divizije za proboj neprijateljske odbrane.

⁴⁰⁵ Zbomik, t. I, knj. 10, dok. 108 — Naređenje štaba 11. divizije od 2. 12. 1944. štabovima brigada za proboj neprijateljske odbrane.

⁴⁰⁶ Zbornik, t knj. 10, dok. 114 — Izvještaj štaba 11. divizije od 6. 12. 1944. štabu 1. proleterskog korpusa o oslobođenju Erdevika, Bačinaca i Sida.

U operacijskom dnevniku štaba 1. proleterskog korpusa za period od 1. do 31. decembra 1944. o tome se kaže:

»XI divizija: — V brigada posle izvršene koncentracije, uz sadejstvo 1. proleterske brigade 1. proleterske divizije uspeva da potisne neprijatelja sa položaja i da zaobilaznim manevrom sa zapada napadne selo Erdevik. Po likvidaciji istog izvršila je gonjenje pravcem s. Bačinci. Odlučnost i požrtvovanost dominirali su u napadu i gonjenju neprijatelja.

Manevrom ove brigade i likvidacijom Erdevika, neprijatelj je odstupio i sa položaja ispred 12. brigade, gde je frontalno bilo teško odbaciti ga.

Pad Erdevika izvršen je i uz sadejstvo 32. srpske brigade, poslije njenog ovladavanja: Kalile — k. 147. Do ovladavanja ovog položaja došlo je tek po izbijanju 5. brigade u zaleđe, odnosno sa zapadne strane s. Erdevika«.¹⁰⁷

Po oslobođenju Erdevika, 5. brigada zajedno sa ostalim snagama divizije produžila je gonjenje razbijenog neprijatelja pravcem Erdevik — s. Bačinci — s. Gibarac — Sid — s. Tovarnik. Sid je oslobođen 5. decembra u 23.00 časa snagama 11. krajiške i dijelovima 1. proleterske divizije.⁴⁰⁸

U trodnevnim borbama, 5. brigada je zarobila 36 neprijateljskih vojnika i oficira, poginulo ih je oko 120. Zaplijenjena su 3 tenka, 7 topova, 2 teška minobacača, 2 kamiona, 20 puškomitraljeza »šaraca« i veće količine ostalog oružja i vojne opreme.⁴⁰⁹ Gubici brigade bili su 27 poginulih i 114 ranjenih.⁴¹⁰ Između ostalih, u borbama za Sid poginuo je i Stevo Radojčić, pomoćnik političkog komesara 4. bataljona 5. brigade.

Iz ocjena štaba divizije i štaba korpusa vidi se da je cjelokupan borački i starješinski sastav 5. brigade poka-

⁴⁰⁷ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 165 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 1. proleterskog korpusa od 1. do 31. 12. 1944.

⁴⁰⁸ Isto kao pod 407.

^{4M} Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 114 — Izvještaj štaba 11. divizije od 6. 12. 1944. štabu 1. proleterskog korpusa o oslobođenju Erdevika, Bačinaca i Sida.

Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 118 — Izvještaj štaba 11. divizije od 2. 12. 1944. štabu 1. proleterskog korpusa o zarobljenim neprijateljskim vojnicima i materijalu prilikom oslobođenja Sida; i

Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 136 — Operacijski izvještaj štaba 11. divizije od 1. do 15. 12. 1944.

⁴¹⁰ Isto kao pod 409.

Februar 1945. Analfabetški tečaj u rovovima sremskoia fronta

zao krajnju odlučnosti upornost, kako u probou utvrđene neprijateljske linije, tako i kasnije u gonjenju neprijatelja. Posebnu teškoću u ovim borbama predstavljala su mnogobrojna minska polja (koja su u većini i prouzrokovala ovako velike gubitke) i podvodan teren koji je otežavao kretanje i snabdijevanje jedinica. Uspjehu 5. brigade u ovim borbama u dobroj mjeri doprinijelo je efikasno dejstvo »flakova« zvanih »žiškavaci«, koje je brigada zaplijenila 16. oktobra 1944. na Banovom Brdu. Borci su ova oružja nosili na rukama, tako da su skoro uvijek bila u streljačkom stroju. Po karakterističnom dejstvu ovih topova, 5. brigada je bila uvijek uočljiva i od ostalih, susjednih jedinica.

Po zauzimanju Sida i nakon jednodnevnog odmora, brigada je izvršila pokret pravcem s. Tovarnik — s. Sidski Banovici — s. Nijemci — s. Komletinici i po padu mraka 8. decembra uvedena u borbu na pravcu Otok — Privlaka,

sa zadatkom da zauzme ova mjesta.⁴¹¹ Na ovom dijelu fronta 5. brigada je ostala do 27. decembra 1944. i za to vrijeme vodila danonoćne žestoke borbe, koje su se odlikovale velikom upornošću i zalaganjem jedinica i stalnim neprijateljskim protivnapadima potpomognutim artiljerijom i tenkovima. Ozbiljnijeg uspjeha 5. brigada u ovim borbama nije imala, pošto je neprijatelj blagovremeno izgradio i uspio posjesti ovu odbrambenu liniju. Gubici 5. brigade tokom ovih borbi bili su 44 poginula, 102 ranjena i 3 nestala.⁴¹²

Pošto ju je smijenila 12. krajiška brigada, 5. brigada je u noći 26/27. decembra krenula ka s. Nijemci, gdje je smještena na odmor.

Novu godinu 1945, četvrtu u ratu, borci 5. kozaračke brigade dočekah su u s. Nijemci na Bosutu. Po jedinicama su bile priređene skromne svečanosti. Intendanti jedinica 5. brigade imali su pune ruke posla. Iz pozadine su stigle hiljade paketa kao pokloni za novogodišnje praznike borcima na frontu. Tu akciju organizovala je AFZ i omladinska organizacija pod parolom: »Sve za front«. Najveći broj ovih paketa upućen je iz Srema, Beograda i Srbije. Pripadnici 5. brigade bili su prijatno iznenađeni činjenicom, da je na mnogim paketima stajala adresa »Nepoznatom borcu 5. kozaračke brigade«. U svakom paketu je, pored poklona, bilo i pismo sa novogodišnjom čestitkom i željama za skoru pobjedu.

U prijedodnevničkim satima 1. januara 1945, po naredjenju⁴¹³ štaba 11. divizije, 5. brigada je premještena iz s. Nijemci u s. Ilince, gde je i dalje trebalo da ostane na odmoru. Međutim, 3. januara ujutru štab divizije je naredio da se brigada hitno vrati u s. Nijemce, sa zadatkom da stupi u vezu sa štabom 21. divizije i sadejstvuje joj u

⁴¹¹ Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 136 — Operacijski izvještaj štaba 11. divizije od 1. do 15. 12. 1944;

Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 163 — Operacijski dnevnik štaba 5. krajiške NOU brigade od 15. do 31. 12. 1944; i

Zbornik, t. I, knj. 10, dok. 165 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 1. proleterskog korpusa od 1. do 31. 12. 1944.

⁴¹¹ Isto.

⁴¹³ Arhiv VII, reg. br. 2/1, kut. br. 871 — Desetodnevni operacijski izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade štabu 11. divizije za period od 1. do 10. 1. 1945.

sprečavanju daljeg neprijateljskog jprodora ka Sidu. Sve jedinice brigade izvršile su odmah pokret, no po izbijanju u rejon s. Nijemci ustanovljeno je da tu nema naših jedinica i da je neprijatelj već zauzeo ovo selo.

Stab brigade je samoinicijativno odlučio da izvrši protivnapad i povrati s. Nijemci. Dva bataljona (1 i 2) napala su neprijatelja u istočnom dijelu sela, na lijevoj obali r. Bosut, tako da je 1. bataljon nakon žestoke borbe već u 10.00 časova uspio da zauzme ovaj dio sela, protjera neprijatelja preko mosta i prebaci svoje snage na desnu obalu rijeke. Istovremeno uspio je da na desnom krilu uhvati vezu i sa dijelovima 1. proleterske divizije.

Za ovo vrijeme prebačeni su na desnu obalu Bosuta 3. i 4. bataljon nizvodno od s. Nijemci, za zadatkom da napadnu neprijatelja u selu sa juga i istovremeno pokušaju da uspostave vezu sa 5. srpskom brigadom na lijevom krilu.⁴¹⁴ Po prelasku Bosuta, ovi bataljoni su naišli na snažan otpor, ali su i pored toga uspjeli do pada mraka da likvidiraju nekoliko mitraljeskih gnijezda i zauzmu nekoliko kuća na južnoj ivici sela. Borba je nastavljena i do 10.00 časova 4. januara, kada je štab 11. divizije naredio da se sve jedinice 5. brigade izvuku na lijevu obalu r. Bosut. Čitav dan, 4. januara, do 22.00 časa, 5. brigada je držala položaj na lijevoj obali r. Bosut, od mesta na ivici šume sjeverno od Livada, uzvodno rijekom Bosut do mosta u s. Nijemci, kada ju je smijenila 6. lička proleterska divizija, a ona povučena u s. Ilince.

Mada brigada nije uspjela da potpuno ovlada s. Nijemci, ona je ovim protivnapadom zaustavila dalje prodiranje neprijatelja ka Sidu. Borbu neprijateljske pješadije, potpomagalo je nekoliko tenkova »tigar«, koje naše pt puške nisu mogle oštetiti. U ovim borbama gubici brigade bili su 26 poginulih, 72 ranjena i 3 nestala.⁴¹⁵

Sutradan 5. januara 1945, 5. brigada je izvršila pokret pravcem s. Ilinci — s. M. Vašita — Sid — s. Berkasovo, gdje je smještena na odmor. Na odmoru u rejonu s. Berkasovo — Sid brigada je ostala do 17. januara 1945. Za to vrijeme po jedinicama je izvođena intenzivna vojnička

⁴¹⁴ Isto kao pod 413.

⁴¹⁵ Isto kao pod 413.

obuka, a neke jedinice su bile angažovane na fortifikacijskom utvrđenju rezervnih položaja ispred Sida.⁴¹⁶

U jutarnjim časovima 17. januara 1945. brigada je dobila naređenje da usiljenim maršem izvrši pokret u pravcu Lovaša, sa zadatkom da ojača odbranu 5. divizije i spriječi prodor neprijatelja na tom pravcu. Međutim, zbog izmjenjene situacije na dijelu fronta Tovarnik — Sid, ovaj zadatak je promijenjen, pa je brigada uvedena u borbu na Tovarnik.⁴¹⁷ Bataljoni su zauzeli položaj ispred Tovarnika: k. 136 — ivica šume Cerje — k. 137 — k. 139. Desni susjed 5. brigade bili su dnelovi 5. krajiške divizije, a lijevi 13. proleterska brigada. Čitav dan 17. januara brigada je odolijevala neprijatelju i sprečavala njegov prodor ka Sidu. U 21.00 čas brigada je sa tri bataljona izvršila protivnapad i uspjela da prodre u s. Tovarnik. U selu se razvila ogorčena borba. Čitavu noć 17/18. januara, u Tovarniku su se smjenjivali naši juriši i protivjuriši neprijateljske pješadije, koja je bila potpomognuta sa 7 tenkova »tigar«. Borba se vodila za svaku kuću. Snage 5. brigade uspjele su da razbiju neprijateljsku komoru, gdje je poginulo oko 20 Nijemaca i zaplijenjeno preko 100 pari uniformi i dosta druge opreme. U svitanje 18. januara jedinice 5. brigade ovladale su polovinom sela, no štab 11. divizije naredio je da se protivnapad obustavi i jedinice brigade izvuku na prvobitne položaje. U ovoj borbi gubici 5. brigade bili su 20 poginulih, 103 ranjena i 10 nestalih.⁴¹⁸

U 10.00 časova 18. januara 1945. godine 5. brigada je upućena u s. Gibarac. Istog dana u 21.00 čas brigada je dobila naređenje da posjedne položaje između Sida i s. Gibarac, sa zadatkom da izvodi odsudnu odbranu na ovom pravcu. Čitavu noć 18/19. januara jedinice su se ubrzano utvrđivale, tako da su do svitanja 19. januara bile izgrađene dvije linije rovova, na međusobnoj udaljenosti od 600 do 1000 metara.

Već u ranim jutarnjim časovima 19. januara neprijatelj je otpočeo napad iz pravca Sida. Razvila se žestoka borba na čitavom frontu brigade. Napad neprijateljske

⁴¹⁶ Isto kao pod 413.

⁴¹⁷ Arhiv VII, reg. br. 867 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 5. krajiške NOU brigade o borbama od 10. do 22. I 1945.

⁴¹⁸ Isto kao pod 417.

pješadije bio je i ovoga puta potpomagan tenkovima. Do 09.00 časova sve jedinice uspješno su odbijale neprijateljske napade. Međutim, tada je neprijatelj, potpomognut tenkovima, izvršio silovit napad na centar borbenog rasporeda i uskoro uspio da ovlada prvom linijom rovova. U popodnevним časovima naše snage su uz uspješno sadejstvo avijacije⁴¹⁹ izvršile protivnapad i oko 17.00 časova povratile izgubljene položaje. Naredna dva dana i dvije noći, 5. brigada je na ovim položajima vodila uporne odbrambene borbe i uz sadejstvo ostalih naših snaga konačno slomila neprijateljska ofanzivna dejstva. Predveče 21. januara 1945. sve snage NOV u Sremu prešle su u protivnapad i ponovo zauzele Šid i odbacile neprijatelja ka Tovarniku.⁴²⁰ U ovim trodnevnim borbama brigada je imala gubitke od 16 poginulih, 93 ranjena i 3 nestala.⁴²¹

Poslije ponovnog oslobođenja Sida, 5. brigada je određena u divizijsku rezervu i smjestila se u sjeverozapadni dio grada Sida, gdje je ostala do 24. januara 1945.

Poslije ovih borbi u Sremu se definitivno stabilizovao front na liniji: Telarovićev salaš na Dunavu (istočno od Mohova) — istočno od s. Tovarnik — istočno od s. Ilinci — r. Bošut sa mostobranima u s. Batrovci i Lipovcu — r. Sava.⁴²²

U popodnevним časovima 24. januara 1945. 5. brigada je po naređenju štaba 11. divizije izvršila pokret iz Sida za s. Kuzmin, gdje se smjestila na odmor i tu ostala do početka februara 1945. godine. U jedinicama je po posebnom planu organizovana intenzivna obuka. Sem toga, bataljoni su, uz pomoć civilnog stanovništva, radili na utvrđivanju rezervnih položaja na liniji s. Kuzmin — s. Bingule — s. Erdevik.⁴²³

⁴¹¹ Na ovom pravcu dejstvovao je 421 avijacijski jurišni puk koji je bio naoružan sovjetskim avionom 11-2.

⁴²⁰ Arhiv VII, reg. br. 41-3, kut. br. 867 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 5. krajiške NOU brigade o borbama od 10. do 22. 1. 1945.

⁴¹¹ Isto kao pod 420.

⁴²⁸ Arhiv VII, reg. br. 1/1, kut. br. 254 — Bojne relacije 1. armije za januar 1945. godine.

⁴²³ Arhiv VII, reg. br. 4/1, kut. br. 871 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 5. krajiške NOU brigade o borbama od 23. do 31. 1. 1945.

Mart 1945. u s. Martine i. Preobuka na novom oružju

Cio februar i mart 1945. brigada je provela u s. Berkasovu, nedaleko od Sida. Za to vrijeme, bataljoni **su na** smjenu držali položaje ka Tovarniku. Za čitavo to vrijeme, na dijelu fronta koji je držala 11. divizija, nije bilo značajnijih borbenih dejstava.⁴²⁴

Početkom februara 1945. za komandanta brigade postavljen je major Ljubomir Jajčanin Bijeli.

U sumrak 22. marta 1945. 5. brigada je smijenjena na položajima ispred s. Tovarnik i otpočela je pokret pravcem Sid — Gibarac — s. Bačinci — s. Kuzmin i u noći 22/23. marta 1945. stigla u s. Martinci, gdje se razmjestila

⁴²⁴ Arhiv VII, reg. br. 5/1, kut. br. 871 — Desetodnevni izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade štabu 11. divizije o dejstvima u vremenu od 20. do 28. 2. 1945.

Arhiv VII, reg. br. 6/1, kut. br. 871 — Operacijski izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade štabu 11. divizije za period od 1. do 10. 3. 1945.

Arhiv VII, reg. br. 7/1, kut. 871 — Operacijski izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade štabu 11. divizije za period od 10. do 20. 3. 1945.

na odmor⁴²⁵ i ostala do 3. aprila 1945. U ovom vremenu izvršeno je prenaoružanje i reorganizacija jedinica. Umjesto dotadašnjeg trofejnog naoružanja, njemačkog i jugoslovenskog brigada je dobila kompletno novo naoružanje sovjetskog porijekla.

Istovremeno u brigadi je izvršena reorganizacija jedinica. Prešlo "se na trajnu formaciju od čete do divizije. U bataljonima su i dalje zadržane tri streljačke čete, s tim što je u svakom bataljonu formirana i četa pratećih oruđa sastava: vod minobacača, vod protivtenkovskih pušaka i mitraljeski vod. Rasformiran je dotadašnji 3. bataljon, a 4. je preimenovan u 3. Od toga vremena brigada ima tri bataljona i sljedeće samostalne čete: četu pratećih oruđa, četu automatičara, izviđačku četu, četu za vezu i sanitetsku četu. Intenzivno je izvođena vojna obuka na novom oružju, nakon čega je koncem marta i početkom aprila 1945. izvršeno bojevo gađanje.⁴²⁶ Ma koliko je prenaoružavanje predstavljalo neminovnost, s obzirom na izmijenjene uslove ratovanja i snabdijevanja (prije svega municijom) borci 5. brigade teško su primali rastanak sa trofejnim oružjem. Iako novom oružju nije bilo zamjerke, borci i rukovodioci, prije svega Kozarčani, koji su u redovima 5. brigade od njenog formiranja, teška srca su se rastajali od svake puške, automata i puškomitraljeza »šarca«. To oružje oteto od neprijatelja u borbama na Prijedoru, Patriji i Ravnom gaju pod Kozarom 1942. godine, kod Bihaća, Suhače, Banje Luke, Teslica, Dervente i na ostalim bojištima širom zemlje, bilo je priča za sebe. Teško je bilo rastati se sa legendarnim puškomitraljezom »ronjgom« kojeg je februara 1942. zaplijenio Rade Gajić Ronjgo na Kruškovcu pod Kozarom i kojeg su borci 2. bataljona ponosno nosili pune tri godine kroz mnogobrojne okršaje. Svako ovo oružje koje su borci odlagali predstavljalo je dio brigade, dio njenog borbenog puta, jer je bilo zaliveno i obojeno krvlju stotine njenih boraca.

⁴²⁵ Arhiv VII, reg. br. 8/1, kut. br. 871 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 5. krajiške NOU brigade za period od 19. do 31. 3. 1945.

⁴²⁶ Arhiv VII, reg. br. 1/14, kut. br. 251 — Zapovjest štaba 1. armije od 20. marta 1945. o smjeni sa položaja 11. divizije radi prenaoružavanja, reorganizacije i obuke jedinica.